

Ranus SADIKOV (Ufa) & Kirsi MÄKELÄ (Helsinki)

Yrjö Wichmannin muistiinpanot Kaman-takaisten udmurttien uskonnollisista käsityksistä ja tavoista¹

Aluksi

Suomalais-Ugrilaisen Seuran tutkimusarkistossa säilytetään kielitieteilijä Yrjö Wichmannin pientä muistiinpanovihkoa vuodelta 1894. Sillä on tärkeä merkitys tutkittaessa Kaman-takaisten udmurttien² uskonnollisia käsityksiä ja tapoja. Wichmann antaa niistä kattavamman kuvauksen kuin 1800-luvun lopulla alueella työskennelleet etnografit, joiden tiedot ovat vähäisiä ja hajanaisia. 42-sivuinen suomenkielinen muistiinpanovihko on otsikoitu nimellä ”Tietoja Birskin votjaakkien/Ufan kuv., tavoista, uskonn. menoista y.m.”. Se sisältää tutkijan kenttähavaintoja hänen matkaltaan Bolšoi Katšakin kylään kesällä 1894.³

Tässä julkaistavia muistiinpanoja ei ole julkaistu aiemmin. Kansatieteilijä A. E. Zagrebin (1999: 46) mainitsee niistä teoksessaan, jossa hän tarkastelee suomalais-tutkijoiden matkoja udmurttien pariin. Suomessa muistiinpanot ovat olleet lähes tuntemattomia. Uno Harva (1914: 46) viittaa niihin monografiassaan, joka käsittelee permiläisten kansojen uskomuksia. Myöskään venäläiset fennougristit eivät ole hyödyntäneet muistiinpanoja. Wichmannin matkalta Bolšoi Katšakin kylään on julkaistu aiemmin hänen kirjeitään (I. Wichmann 1987; Csúcs 1990). Lisäksi on julkaistu kielennäytteitä ja folkloristista aineistoa, joista kerrotaan tarkemmin alla.

Muistiinpanot on kirjoitettu pienehköön, mustakantiseen vihkoon. Pääteksti kulkee aukeaman oikeanpuoleisella sivulla, ja siihen on tehty lisähuomioita vasemmalle sivulle. Luultavasti Wichmann halusi kirjoittaa itselleen vasemmalle puolelle merkintöjä niistä kohdista, jotka kaipasivat selvennystä. Saatuaan myöhemmin vastauksen kysymykseen hän on lisännyt sen merkinnän viereen. Esimerkiksi sivulla 14 hän kirjoittaa valkoisiin vaatteisiin pukeutuneiden ratsumiesten kutsuvan kyläläisiä *mer vös* -uhrijuhlaan. Aukeaman vasemmalle puolelle, rivin kohdalle, hän on tehnyt itselleen merkinnän ”sanat?”. Tähän on lisätty udmurtinkielinen lause *veše m̄-nele in̄i!*⁴, toisin sanoen hän on kirjoittanut ylös ratsumiesten kutsuhuudon kyläläisille. Tämä merkintä

¹ Kiitämme Suomalais-Ugrilaista Seuraa mahdollisuudesta julkaista Yrjö Wichmannin muistiinpanot ja valokuvat. Osoitamme kiitokset myös Ildikó Lehtiselle ja Tatjana Minnijahmetovalle heidän antamistaan neuvoista.

² Kaman-takaaiset udmurtit (*камсьёр удмуртъёс*) asuttavat Baškortostanin tasavallan Baltatševon, Burajevon, Janaulin, Jermekejevon, Jilešin, Kaltasyn, Kušnarenkovin ja Tatyšlyn piirejä, Permin aluepiirin Kujedan piiriä, Tatarstanin tasavallan Bavlın piiriä ja Sverdlovin alueen Krasnoufimskin piiriä. He muuttivat 1500–1800-luvuilla Vjatkan ja Kazanin alueilta Kamajoen taakse, Baškirian alueelle. Muutto- liikkeen syynä oli muun muassa halu paeta kristinuskoa. (Sadikov 2001: 5, 17.)

³ Tutkimusmatkan aikaisen hallinnollisen jaon mukaan kylä sijaitsi Kijebakovin volostissa, Birskin kihlakunnassa, Ufan kuvernementissa.

⁴ ”Tulkaa jo uhrijuhlaan!” Nykyisin käytössä olevan transkription mukaan: *Vöse mynele in̄i!*

näyttäisi tehdyn varsinaista tekstiä myöhemmin, koska pääteksti ja merkinnät on laadittu musteella, kun taas vastaukset on kirjoitettu lyijykynällä.

Mitä tulee muistiinpanojen syntyvaiheisiin, kesällä 1894 Wichmann teki toisen kielitieteellisen tutkimusmatkansa udmurttien pariin. Ensimmäinen matka tapahtui vuosina 1891–1892. Toisen matkan aikana kesällä 1894 Wichmann vietti noin kuu-kauden Bolšoi Katšakin kylässä tutkien paikallista murretta ja tallentaen folkloristista aineistoa. (Zagrebin 1999: 44–46.) Siellä hän keräsi merkittävän murre-sanaston, joka on julkaistu osana myöhemmin laadittua udmurtin sanakirjaa (Wichmann 1987). Wichmannin kaikki folkloristinen aineisto Bolšoi Katšakin kylästä on kirjoitettu pienen vihkoon, jota myös säilytetään Suomalais-Ugrilaisen Seuran tutkimusarkistossa. Vihko on otsikoitu nimellä ”Kielennäytteitä Ufan alueelta”, ja se sisältää udmurtin-kielisiä sananlaskuja, arvoituksia, lauluja, tapakuvauksia sekä miesten ja naisten etunimiä. Joitakin folkloristisia aineistoja kylästä (sananlaskuja, arvoituksia) Wichmann on julkaissut udmurtin kielennäytteiden toisessa osassaan (Wichmann 1901a). Pieni osa samoista teksteistä ja muutamia tapakuvauksia on julkaistu myös lukemistossa *Wotjakische Chrestomatie mit Glossar* (Wichmann 1901b). Kaikkea aineistoa näistä muistiinpanoista ei kuitenkaan ole julkaistu.

Murre-sanaston ja folkloristisen aineiston keräämisen ohella Wichmann teki myös etnografisia havaintoja tarkastellen etenkin uskonnollisia käsityksiä ja tapoja. Näihin aiheisiin liittyvät nimenomaan tässä julkaistavat muistiinpanot kuten myös hänen valokuvansa. Wichmann oli julkaissut jo aiemmin omiin ja T. G. Aminoffin kenttähavaintoihin perustuvan kuvauksen udmurttien mytologiasta (Wichmann 1893). Hänen omat havaintonsa olivat peräisin ensimmäiseltä matkalta udmurttien pariin. Tällöin hän ei kuitenkaan vieraillut Kaman-takaisten udmurttien asuinalueilla Ufan kuvernementissa, vaan liikkui Vjatkan ja Kazanin kuvernementeissa.

Alla olevat muistiinpanot sisältävät Bolšoi Katšakin kylän udmurttien uskonnollisten rituaalien ja tapojen kuvauksia. Näihin kuuluvat ensinnäkin uhritoimitukset *kuala*-rukouskodossa ja pyhässä *lud*-lehdossa. Muistiinpanot sisältävät myös kuvaukset muutamista uhritilaisuuksista. Niistä *mer-vös*, *elyn-vös*, *pokšur ošmes vös* ja *typy-vyr vös* ovat useamman kylän yhteisiä, suuria uhrijuhlia. Lisäksi Wichmann kertoo pienemmistä uhritilaisuuksista. Esimerkiksi *zor kuriškon* -uhri toteutetaan sateen pyytämiseksi ja *mudor-vös* sairauden parantamiseksi. Wichmann kuvailee lyhyesti hautajaisia ja vainajien muistojuhlia. Hän kertoo myös joistakin mytologisista hahmoista, joihin kuuluvat maan henki *mu-kylč'in*, viljan henki *ju-kylč'in*, kodinhaltija *korka-kužo*, tuulen henki *tölperi*, vedenhaltija *vumurt*, metsänhaltija *hulesmurt* ja matkantekoon liittyvä paha henki *šuresperi*. Lisäksi vihkon loppupuolella on erikseen kuvaus avioliittokäytännöistä Ufan kuvernementissa ja vihkon välissä paperilapulla on lista *voršud*-sukuryhmien nimistä Bolšoi Katšakissa. Nämä olemme liittäneet tekstin loppuun.

Valtaosan tiedoista Wichmann keräsi informanttien avustuksella. Hänellä oli kuitenkin tilaisuus myös itse havainnoida muutamissa rituaaleissa. Hän mainitsee Bolšoi Katšakissa 23.6.1894 päivätyssä kirjeessään, että ”kaikki tšakäläiset votjakit ovat puhtaita, ristimättömiä pakanoita. Kohta täällä on pari suurta uhrijuhlaa, joihin kokoontuu väkeä 25 votjakkikylästä, siis useita satoja henkiä. Aion koittaa ottaa juhlatilaisuudessa valokuvia koneellani, jos vaan sallivat.” (I. Wichmann 1987: 28;

Csúcs 1990: 39–40). Myöhemmin 13.7.1894 päivätyssä kirjeessään hän jo kertoo, että ”kahdessa uhrijuhlassa myös olen ollut läsnä. Mielisuosiolla sallivat minun niihin tulla, koska pitävät minua keisarin lähettämänä – ” (I. Wichmann 1987: 30; Csúcs 1990: 40). Wichmann osallistui myös *mer vös* -uhrijuhlaan, jota vietettiin 2. päivänä heinäkuuta ja joka kesti useamman päivän ajan. Hän kirjoittaakin muistiinpanoissaan: ”Vasta neljännen päivän aamuna lähtevät kutsutut vieraat kotiansa.” (Käsikirjoituksen s. 3, 19.) Lisäksi hän seurasi 6. päivänä heinäkuuta pyhässä *lud*-lehdossa uhria, joka suoritettiin uuden aitauksen vihkimiseksi. Heinäkuun 13. päivänä hän osallistui vuotuisen uhrijuhlaan samassa lehdossa (s. 25, 31). Näin ollen Wichmannin aineistolla on merkittävä silminnäkiän todistusarvo.

Tässä yhteydessä julkaisemme myös Wichmannin 12 valokuvaa Bolšoi Katšakin kylästä. Niitä säilytetään Museoviraston kansatieteellisessä kuva-arkistossa. Suurin osa kuvista liittyy suoraan niihin uhripaikkoihin ja -juhliin, joista Wichmann kirjoittaa. Kuviin sisältyy myös muutamia otoksia, jotka esittävät kylän maisemia ja rakennuksia, tutkijan informanteja, tyttöjä juhlapuvuissa ja talonrakentamista.

Bolšoi Katšakin kylästä voidaan mainita, että nykyisen hallinnollisen jaon mukaan kyläneuvostoalueen keskus sijaitsee Kaltasyn piirissä Baškortostanin tasavallassa. Vuonna 2006 kylässä oli 597 asukasta. Se on ollut jo 1600-luvun loppupuolelta lähtien yksi Kaman-takaisten udmurttien vanhoista uudisasutuksen keskuksista. Vuosina 1722–1723 suoritettuna kansallisen väestönlaskennan mukaan kylässä asui 54 udmurttimiestä (RGADA 436); laskennassa ei ole huomioitu naisia. Vuoden 1870 tietojen mukaan kylässä oli 124 taloa, joissa asui yhteensä 732 ihmistä. Heistä 704 oli udmurteja. (Spisok 1877: 80.)

Kuten aikaisemmin, myös nykyään Bolšoi Katšakin kylässä asuu udmurteja, jotka eivät ole kääntyneet kristinuskoon, vaan ovat säilyttäneet perinteisen uskontonsa. Neuvostovallan aikainen ateismi vaikutti siten, että kyläläiset joutuivat keskeyttämään suurten, yhteisöllisten uhritilaisuuksien viettämisen. Kuitenkin monet pienemmät rituaalit, jotka tapahtuivat perheen sisällä, jatkuivat. 1990-luvulla kyläläiset elvyttivät henkiin *badžyn vös* -uhrijuhlan, johon ottavat osaa Bolšoi ja Malyi Katšakin, Kurgakin ja Katškinturain kylien asukkaat samoin kuin Wichmannin aikana.⁵

Tässä julkaistavien muistiinpanojen ulkoasu noudattaa originaalia muun muassa siten, että muistiinpanoissa alleviivatut kohdat toistetaan alleviivattuina. Muistiinpanoihin lyijykynällä kirjoitetut sanat on tässä painettu harmaammalla sävyllä. Wichmann on myös muokannut paljon tekstin kieliasua, jolloin kaikkia korjauksia ja yliviivauksia ei ole ollut aiheellista esittää tässä. Wichmannin yliviivaamat sanat esitetään yliviivattuina myös tässä julkaisussa aina, kun niillä on jotakin sisällöllistä merkitystä. Teksti sisältää 1800-luvulle tyypillistä kieltä ja jonkin verran kirjoitusvirheitä. Nämä olemme myös säilyttäneet alkuperäisinä. Sivujen vaihtuminen on osoitettu pystyviivalla (|). Osa venäjänkielisistä sanoista on kirjoitettu muistiinpanoihin kyrillisin kirjaimin, jolloin sanojen alkuperäinen kirjoitusasu on säilytetty ja alaviitteeseen on lisätty sanan suomennos. Muistiinpanojen sivut esitetään numerojärjestyksen sijaan asiajärjestyksessä. Wichmann on sekoittanut sivujen numeroin-

⁵ *Badžyn vös* tarkoittaa suurta uhrijuhlaa. Se vastaa Wichmannin aikaista *mer vös* -rituaalia.

nin yhdessä kohtaa niin, että sama sivunumero toistuu kaksi kertaa. Hakasuluissa esitetään sivujen todellinen numerointi. Aineistolle uskollisina olemme säilyttäneet Wichmannin käyttämän udmurtinkielisten sanojen transkription alkuperäisenä, joka poikkeaa hieman nykyään käytössä olevasta (Wichmannin käyttämästä transkriptiosta ks. Rédei 1973: 88–90).

Lähteet

Arkistolähteet

- RGADA = Российский государственный архив древних актов, Москва. Ф. 350. Оп. 2. Д. 3790.
- Wichmann, Yrjö: *Tietoja Birskin votjaakkien (Ufan kuv.) uskonn. tavoista, menoista ym.* Suomalais-Ugrilaisen Seuran tutkimusarkisto, Helsinki (Kansallisarkisto).
- Wichmann, Yrjö: *Kielennäytteitä Ufan alueelta.* Suomalais-Ugrilaisen Seuran tutkimusarkisto, Helsinki (Kansallisarkisto).

Kirjallisuus

- Csúcs = Чуч, Ш. 1990: Письма Юрьё Вихманна с удмуртских земель. – *Пермистика 2: Вихманн и пермская филология.* Сборник статей. Ижевск: Академия наук СССР, Уральское отделение, Удмуртский институт истории, языка и литературы. 33–41.
- Holmberg, Uno 1914: *Suomensuvun uskonnot 4. Permalaisten uskonto.* Porvoo: WSOY.
- Rédei, Károly 1974: A votják nyelvjárások fonematikus átirása. – Lauri Posti & Terho Itkonen (toim.), *FU-transkription yksinkertaistaminen.* Castrenianiumin toimitteita 7. Helsinki. 88–91.
- Sadikov = Садиков, Ранус Рафикович 2001: *Поселения и жилища закамских удмуртов.* Уфа: Издательство Гилем.
- Spisok 1870 = *Список населенных мест по сведениям 1870 года.* Т. XLV. Уфимская губерния. СПб 1877.
- Wichmann, Irene (toim.) 1987: *Matkamuistiinpanoja. Yrjö ja Julie Wichmannin kirjeitä ja päiväkirjamerkintöjä tutkimusmatkoilta 1891–1906.* Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia 195. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Wichmann, Yrjö 1893: *Tietoja Votjaakkien Mytologiasta. Toht. T. G. Aminoff-vainajan ja omien muistiinpanojen mukaan julassut Yrjö Wichmann.* – *Suomi III:* 6. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Wichmann, Yrjö 1901a: *Wotjakische Chrestomatie mit Glossar.* Apuneuvoja suomalais-ugrilaisien kielten opiskelua varten 2. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Wichmann, Yrjö 1901b: *Wotjakische Sprachproben. II. Sprichwörter, Rätsel, Märchen, Sagen und Erzählungen.* – *Suomalais-Ugrilaisen Seuran Aikakauskirja* 19,1.
- Wichmann, Yrjö 1987: *Wotjakischer Wortschatz.* Aufgezeichnet von Yrjö Wichmann. Bearbeitet von T. E. Uotila und Mikko Korhonen. Herausgegeben von Mikko Korhonen. *Lexica Societatis Fenno-Ugricae XXI.* Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Zagrebin = Загребин, Алексей Егорович 1999: *Финны об удмуртах. Финские исследователи этнографии удмуртов XIX – первой половины XX в.* Ижевск: Удмуртский ИИЯЛ УрО РАН.

Yrjö WICHMANN

Tietoja Birskin votjaakkien/Ufan kuv., tavoista, uskonn. menoista y.m.
Kirjoitettuja Boljšoi Katshakin kylässä kesällä 1894.
(деревня Большой Качакъ, Кіебаковской волости, Бирского уѣзда,
Уфимской губерный)¹

1.

Kuala.² Jokaisessa talossa on kuala, jota käytetään kesäisenä keitto- ja ruokahuoneena ja myös pyhättönä. Rukouksia toimitetaan ainoastaan b'ǰ'd'j'ǰm kuala'ssa (isossa K:ssa),³ joka on voršud-suvun⁴ ”vanhimman” talossa. B. Katshak-kylässä on viisi eri kualaa.⁵ Starshinan⁶ muk. on is. Kualassa peräseinän keskellä lauta, hylly, jonka päällä on koivun-lehtiä (niitä saa ottaa metsästä mistä hyvänsä ja ne uudistetaan 2 krt. vuodessa, s.o. niissä 2^{ssa} määrättyssä k.-p'ǰron'issa).⁷ Uhratessa pannaan uhri, liha, leipä, olut y.m. lehvien päälle.⁸ Uhrin is. kualassa toimittaa myös ison kualan omistaja. Uhreja on vuodessa kaksi, kesällä (2/VII 94) ja syksyin (syystöiden loputtua).⁹ Качакъ'issa on 5 kualaa, 4 niistä on syntynyt 1:^{stä}, kun kylä niin suuri. 5:^{des} on myöhemmin kylään tulleen suvun oma. |

2.

Lud.¹⁰ B. Katshakissa on kaksi aidattua ludia,¹¹ joissa uhrataan kaksi kertaa vuodessa, kesällä & talvella (varsa, oinas, hanhia).¹² Aituksen sisäpuolelle saa mennä ainoastaan lud-ut'ǰs¹³ ja hänen kaksi apulaistansa (nimitys?). Ludin ”isännän” virka on perinnöllinen ja siirtyy vanhim. pojalle. Jos ei ole perijää, niin virka siirtyy

¹ Bolšoi Katšakin kylä, Kijebakovin volosti, Birskin kihlakunta, Ufan lääni.

² *Kuala* on rukouskota, jossa uhrataan ennen kaikkea suvun suojelushengelle, *voršudille*. *Kualat* ja kaantuvat suuriin (*bidžym kuala*) ja pieniin (*pokči kuala*). Näistä edelliset ovat sukuryhmien ja jälkimmäiset perheiden rukouskotia.

³ Tämä viittaa nimenomaan sukuryhmän *kualaan*.

⁴ *Voršud* on eksogaaminen, matrilineaalisesti määrittyvä sukuryhmä. Puoliso oli otettava aina toisesta *voršudista*. Koska *voršud* tarkoittaa myös suvun suojelushenkeä, sille on omistettu pieni vakka, jota säilytetään hyllyllä *kualan* nurkassa. Hyllylle asetetaan uhrit sille.

⁵ Alun perin Wichmann on muotoillut lauseen seuraavasti: ”B. Katshak-kylässä on kymmenkunta eri sukua ja jokaisella on b'ǰ'd'j'ǰm-kualansa.”

⁶ Kunnanvanhimman.

⁷ Tämä viittaa termiin *kuala pyron* (kirj. *kualaan* meno), joka on *kualassa* noin 2–3 kertaa vuodessa tapahtuva rituaali.

⁸ Aukeaman vasemmalla sivulla: ”Vaimot? Kyllä”.

⁹ Alun perin: ”Uhreja on vuodessa kaksi, syksyin ja keväisin.”

¹⁰ *Lud* on pahan hengen lehto, johon naisilta on pääsy kielletty. Uhrijuhlat tapahtuvat yleensä öisin.

¹¹ Aukeaman vasemmalla sivulla: ”Toinen lud on eri sukuun kuuluvien 12 talonisännän oma”.

¹² Alun perin kirjoitettu yksikössä: ”– on aidattu, koko kylälle yhteinen lud –”, mutta viivattu yli myöhemmin.

¹³ Ensiksi kirjoitettu ”lud-kužo”, mutta viivattu yli ”kužo” ja kirjoitettu sen ylle ”ut'ǰs”. Tämä tarkoittaa henkilöä, joka on *ludin* hoitaja.

jommallekummalle (miten se määrätään?) apulaisista. Ludin hoitajalla ei ole virkaa muissa uhrijuhlissa.¹⁴

– Jos tietäjä ilmottaa taudin lähtenen [sic] lud’ista, on välttämättä uhrattava lud’ille varsa. Sairas menee parannuttuaan lud-ut’i’s’in kera ludiin jossa uhri toimitetaan.

– Jokaisella talonisännällä on säilössä tuvanylisellä varsan niinipäitset jossa on (jatkoa sivulla 25) |

25. [26.]

(Lud) (jatkoa sivulta 2)

sidottuna vanha 5 kop. hopearaha ja pieni valkea liinalappu. Se lappu on ikäänkuin talon terveyden säilyttäjä. Jos se katoa [sic], pitää heti uhrata ludille varsa. Jos raha katoaa, on hankittava uusi (kotona paistetaan bliiniitä).¹⁵

– Ennenkuin ludiin mennään uhraamaan pitää aina ensin käydä saunassa.

– Aituksen sisällä ei varsinaista tulta.¹⁶ Luut ripustetaan aina puihin.¹⁷

– Lud-rukouksissa ei rukoilla Immaria,¹⁸ vaan ainoastaan lud-henkeä, joka on paha, tauteja tuottava.

– Kun vanha ludin-aituus on kulunut kelpaamattomaksi, tehdän [sic] uusi joka erityisesti vihitään virkaansa. Uhrataan varsa. 6 p. heinäk. oli täällä |

26. [27.]

(lud)

sellaiset aituksenvihkiäiset. Sittenkuin oli tuno’lta¹⁹ varsan väri saatu tietoon ja sellainen hankittu menivät lud-ut’i’s apulaisineen, joita näytti olevan neljä, uhripaikalle jossa teurastus, ja lihain keitto tapahtui. Kun kaikki oli valmista uhria varten keräytyi kylän miesväki uhrilehdon luo. Aituus oli arviolta noin 60 askel. pit ja 30 ask. lev. Sisässä kasvoi 4 koivua, ainakin 1 липа²⁰, muut tammia. Ei havupuuta. Yhden koivun juurella (keskellä) pappi rukoillessaan seiso. Pöytiä, lavitsoita tai muuta semmoista ei näkynyt.²¹ Korkea heinikko kasvoi yltyleensä puiden välillä. Lehto on mäen etelään viettävällä rinteellä. Lehtoon yksi ahdas portti idästä. Rukoillessa pappi (jatk. s^{lla} 30) |

¹⁴ Aukeaman vasemmalla sivulla: ”Vaimot? Ei.”

¹⁵ Aukeaman vasemmalla sivulla: ”Milloin hānhi-uhri? Kun yksit. sairastunut uhrannut varsan, niin jonkun ajan kuluttua ludissa (lud-papin kanssa) pari hanhia; sitten metsässä jossain veden rannalla pari ja sitten (es. 3 v. päästä) yksi. Sitten kaikki.”

¹⁶ Aukeaman vasemmalla sivulla: ”Ut’i’s ottaa palavan kekäleän mukaansa, jolla uhri ait. sisällä poltetaan.”

¹⁷ Aukeaman vasemmalla sivulla: ”Mihin oinaan luut? Myös puuhun.”

¹⁸ *Immar* (*Inmar*) on udmurttien ylin jumala, jota pidetään taivaan hallitsijana. *Immar*-muotoa käytetään Kaman-takaisten udmurttien murteissa.

¹⁹ *Tuno* on tietäjä. Ks. tarkemmin s. 23–24 [24–25].

²⁰ Lehmus.

²¹ Aukeaman vasemmalla sivulla: ”Obs! Jalaton pöytälaudan tapainen oli kyllä koivun juurella jonka huomatakseni pappi uhratessa laski maahan, ja loputtua jälleen asetti vinoon koivua vastaan.”

30. [31.]

(lud)

selin porttiin, siis itään ja kasvot länteen. – Kun kansa oli keräytynyt, kääri pappi valkosen liinan päähänsä (vaatteet muutenkin ihan valkoset) ja astui lihakuppi kädessä lehtoon, asettuen seisomaan keskellä olevan koivun juurelle. Portin kohdalla, ulkop. aituusta oli kaksi isoa pataa, niiden kohdalla koivuristikko;²² patojen ja aidan välillä kaikki uhriin osaa-ottavien tyhjät kupit. Ensi kerta rukoiltaessa seisoi pappi ja myös apulaiset (ulkop.), joista kaksi korennolla kannatti luu- ja lihakoria ja muut pitivät bliiniitä. Kansa polvillaan. Joka kerta²³ kun: ”amiin” kaikki kumartuivat. Kun ensi rukous ohi, ruvettiin lihoja luista erittämään (apulaiset); luut ennenkuin sidottiin nuoraan, nuorison kilvan |

31. [32.]

(lud)

jiysittäväksi; sitten kaikki luut yhdelle niininuoralle pujotettiin ja ripustettiin kahdella pitkällä riu’ulla luuranko-puuhun, jossa entisellään suuri joukko.²⁴ Riu’ut jätet. aid. sisäpille. Sitten jakelemaan lihoja ja puuroa ja ”лепешки”²⁵ kuppeihin kunkin osalle. Sitten jok. ottaa kuppinsa, peittää liinalla ja toinen rukous alkaa. Nyt kaikki, pappikin, polvillaan. Sitten loppu. – Puuroa varten tuo jok. kotoaan suurimoita. Лепешки valmistavat k. erit leipojaa (miestä), jota varten jauhot edell. päivänä taloista kootaan. Perjantai-aamuna sitten leivotaan. Uhrieläimen ostoa varten kerättiin 6 kop. joka talosta. Hevosen nahka myytiin (tavall. oinas-uhrissa nahka jää sille, jolta ostettu). – 13 p. heinäk. oli tavallinen toinen vuotuisista lud-uhreista. Oinas uhrattiin. |

32. [33.]

(lud)

Nyt ainoast yksi kerta rukoiltiin. Muuten samalla lailla.²⁶ – Väliajoilla paininlyöntiä. – Vanhan aituuksen puita saa käyttää ainoast. uhri-tarpeita varten. – –
Läheisyydessä löytyy eräs kylä, jossa ei ole ludia. |

3.

mér-veš

4 kylän yht. suuri uhrijuhla B. Katshakissa ruisvainiolla, joka vuorottelee vuosittain. Toinen on aidattu, toinen ei (pitäisi kuulema oik. olla). Maanantaina 2 p. heinäkuuta, juhlan ensipäivänä, alkoi väkeä ja vieraita keräytyä. Puolenpäivän aikana menevät kunkin kylän uhripapit ja tämän kylän apulaiset, joita on 4, uhrieläinten kanssa uhri-

²² Tällä tarkoitetaan kahta maahan pystytettyä koivunoksa, joiden yläosassa on poikkipuu. Rakennelma on olennainen osa udmurttien uhritoimitusta.

²³ Sanan ylle on kirjoitettu: ”noin 8 k.”

²⁴ Aukeaman vasemmalla sivulla: ”päitset? pääkallon ympäri”.

²⁵ Leipänpäivän happamattomasta taikinasta (udmurtinkielinen nimitys on *kuarñai*).

²⁶ Aukeaman vasemmalla sivulla: ”Mihin luut? Puuhun.”

paikalle, jossa eläimet teurastetaan²⁷ sittenkuin ensin vettä niiden selkään valamalla on niiden hytkähtämisestä huomattu, että uhrin otollisia. Uhrieläinten veri lasketaan erityisesti kaivettuun kuoppaan,²⁸ johon sitten myös eläinten luut pannaan. Uhrieläimet olivat: hanhipari,²⁹ lammas, lehmä, hevonen,³⁰ ja oinas.³¹ Tänä ensi päivänä ei väkeä kokoonnu uhripaikalle;
(jatk. sivulla 14) |

14. [15.]

(jatkoa sivulta 3)

ainoastaan uhripapit apulaisineen hommaavat teurastuksessa, lihojen pesemisessä, ja keittämisessä. Siihen menee koko yö ja vasta seuraavana päivänä, kun kaikki on valmista, kutsutaan väki kokoon.

– Ensi päivänä, noin kello 4 j.p.p. menee jokainen perheenisä perheineen kulaan, jossa hän uhraten 2 erää lihaa, ja 4 erää olutta, rukoilee voimia edessä olevaan kesätyöhön (heinänteko, leikkuu y.m.).³² Sen jälkeen kokoontuu kylänväki isoon kulaan, jossa samanlaiset uhrimenot toimitetaan. – Seuraavana päivänä noin 11 aikana kutsui kaksi valk. puettua ratsumiestä kylän läpi ratsastaen ihmisiä kokoontumaan uhripaikalle.³³ Parin tunnin päästä alkoikin väkeä keräytyä vähitellen 1 virstan päässä ol. uhri- |

15. [16.]

(mèr-veš)

paikalle, mitkä jalan, mitkä hevosella. Uhripaikka oli vanhan jokilaakson korkealla töyräsniemellä. Edessä, itäänpäin oli laaksoniitty, takana ruisvainio. Paikan pitäisi kuulema oikeastaan olla aidattu, vaikkei siitä nyt syystä tai toisesta oltu pidetty huolta. Väliaikaisella aituuksen tapaisella oli kuitenkin äärimmäinen töyrään niemeke muusta niemestä erotettu; siellä saivat vaan papit apulaisineen olla. Juhlaan osaa ottavia kyliä oli 4; pappeja sitä vastoin oli 5, koska tässä, isossa kylässä on pappeja 2. Uhrieläimiä myös 5. Aituksella erotetussa paikassa höyrysi 5 kat- |

16. [17.]

(mèr-veš)

tilaa rinnan, noin parin sylen päässä toisistaan. 1 kattila ja 1 pappi kutakin uhrieläintä kohti. Kunkin kattilan kohdalla sen molemmilla puolin pistetty 2 nuorta koivua joita

²⁷ Aukeaman vasemmalla sivulla: ”Hetikö, yhdellä iskulla eläin tapetaan? Niin. Synti, jos kidutetaan.”

²⁸ Aukeaman vasemmalla sivulla: ”Onko el. eri kuopat? Yksi yhteinen.”

²⁹ Sanan yllä kysymysmerkki.

³⁰ Sanan ylle kirjoitettu: ”nuori tai vanha”.

³¹ Aukeaman vasemmalla sivulla: ”Tässäkö järjestyksessä myös teurastus? Tässä.” ja ”Uhrieläinten värin määrää aina tunot’ši.”

³² Aukeaman vasemmalla sivulla: ”Obs! Rukoukset!” Nähtävästi Wichmann halusi kirjoittaa rukoukset myöhemmin tähän.

³³ Aukeaman vasemmalla sivulla: ”Sanat?”. Sen yllä udmurtinkielinen lause ”veše mî-nele inî!” (”Tulkaa jo uhrijuhlaan!”).

poikkipuu yhdisti.³⁴ Rukouksien sarjan alotti vasimmainen pappi, uhraten hanhenlihoilla.³⁵ Rukoillessa seisovat papit ihan töyrään äyräällä itäänpäin kääntyneinä; kukin kattilansa etupuolella; kattiloiden takana polvistuvat apulaiset (uhriliemen keittäjät istuvat kuit. patojensa luona); heidän ja aituuksen takana ovat miehet pitkissä riveissä polvillaan³⁶ ja samoin noiden takana vaimot. Aluksi |

17. [18.]

(mèr-veš)

ottaa kansa vaan kylittäin osaa rukoukseen. Yhden kyläkunnan rukoillessa kokoontuvat muut hiukan taaemmas paininlyöntiin, joka sekin tapahtuu tarkkojen sääntöjen mukaan tat. tapaan. – Rukoukset pappi lukee kovalla äänellä mutta sangen sukkeeraan. Vähän väliä hän kumartuu maahan, koskettaa uhrilihakupillaan maata ja huutaa ”amiin”. Polvistuva kansa seuraa esimerkkiä ja paina [sic] otsansa maahan, samalla sekin huutaen pitkään vakavasta [sic] am-i-i-i-ń.³⁷ Kun kaikki kylänpapit vuorostaan ovat rukoil- |

18. [19.]

(mèr-veš)

leet pidetään pieni loma jonka jälkeen uhripapit huutavat kansan ”liemelle!” Silloin kaikki miehet juoksisivat padoille ja ottivat kukin palasensa lihaa kotiin vietäväksi ja syötäväksi.³⁸ Senjälkeen keräytyy koko suuri väkijoukko uhteiseen [sic] rukoukseen ja nyt itse papitkin polvistuvat. Rukouksen loputtua lähtevät kaikki oitis kylään takaisin.³⁹ – Kotia tultuaan juo kukin kotonaan vierainensa teetä, jonka jälkeen keräydytään katsomaan kilparatsastusta johon joka kylästä on osanottajia. Kilpa-ajoja oli 2, pitemm. ja lyhemm. matkalle, 1) edes-tak. 1 penik. 2) ½. p. 2 ensin kylän portille |

19. [20.]

(mèr-veš)

ennättävää saivat palkinnoksi kirjallun liinan, joka on sen hankittava, joka viimeksi kylässä naimisiin on mennyt.⁴⁰ Samaten pantiin toimeen kilpajuoksut johon täysikasv. miehet ottivat osaa. Palkinto: liina ja osa (10 k.) uhrirahoista. – Koko illan sitten kylän väki juhlii, juo ja iloitsee mikä kotona mikä kapakassa. Seuraavana, siis juhlan 3na päivänä kulki nuori väki tytöt ja pojat talosta taloon tanssimassa. – Vasta neljännen päivän aamuna lähtevät kutsutut vieraat kotiansa. |

³⁴ Tekstin yllä on pieni, H-kirjaimen muotoinen piirros tästä rakennelmasta.

³⁵ Aukeaman vasemmalla sivulla: ”Papeilla valkonen liina päähän kääritty.”

³⁶ Aukeaman vasemmalla sivulla: ”Hatut päästä poissa.”

³⁷ Aukeaman vasemmalla sivulla: ”Millon lihat tuleen? Kun kansa on polviltaan noussut niin papit menevät tulelle ja heittävät sinne voita, puuroa ja lihaa, pyytäen uhrille hyvää, suosiollista vastaanottoa.”

³⁸ Aukeaman vasemmalla sivulla: ”Muuta myös ja joka lajiako? Lihaa, puuroa & voita. Jos luita sattuu mukaan, vaikka kuin pieni palanen, niin vietävä joko takaisin kuoppaan tai kotona tuleen heitettävä.”

³⁹ Aukeaman vasemmalla sivulla: ”Mitä papit lopuksi tekevät? Kokoavat kapineet ja tulevat pois.”

⁴⁰ Aukeaman vasemmalla sivulla: ”Odottaessa nuorison tanssia kedolla”. Tällä Wichmann tarkoittaa ilmeisesti yleisön odotusaikaa ratsastajien ollessa kilpamatkalla.

4.

Ter toimittaa ainoastaan häissä ylkämiehen isän virkaa; antaa siunauksensa, rukoilee menestystä. Hänet valitsee itse ylkämies, mieluummin sukulaisista. |

5.

Sukujuhlat.

El'ŋ-veš⁴¹ toimitetaan joka kolmas vuosi vuorottain kolmessa kylässä, Ст. Варяшь'issa, Алтаево, Кагра (ket's-tage). Siihen kokoontuvat kaikki Birskin-votjajakit, siis 32^{sta} kylästä, aina läheltä Ufa saakka. Tänä vuonna oli Ст. Варяшь'issa. Juhla kestää 2 päivää. Uhrieläimiä on 9, (joka eläintä kohti eri ”pop”⁴² (lähiseudun)): hevonen, lehmä, lammas, oinas, hanhia.⁴³ – Kun jossakin ylläm. kylistä, es. Varjashissa, ei ole el'ŋ veš'ia, toimitetaan samassa paikassa mër-veš. Muuten on huomattavaa, että mër-veš'it (s.o. pienemmät sukujuhlat) toimitetaan aina suunnillee [sic] samoihin aikoihin (kesäkuussa v.l.) kuin iso-sukujuhlakin (s.o. el'ŋ veš), kuitenkin ei naapurimereissä niin samoina päivinä, etteivät voisi toistensa luo juhlaiksi vieraihin mennä. (Muita pien. sukujuhlia ks. s. 33) |

33. [34.]

(Muita pien. sukujuhlia. Vrt. s. 5, 3 y.m.)

Paitse mër-veš'ia on B. Katshakissa kaksi muutakin noiden samojen neljän kylän yhteisiä uhrijuhlia. Toinen on pokšur ošmes veš (Pokšur-lähteen uhri), toinen tŋpŋ-vŋr veš (tammi-kummun uhri). Edellinen⁴⁴ vietetään joka kolmas vuosi. Uhreina: hanhia,⁴⁵ hevonen, lehmä, lammas, oinas. Uhripaikka: kaunis jokilaakso-lehto, sekametsää, läpi virtaa pieni lähde, pokšur; toisella puolen uhripaikka, laakso-töyrään rinteessä lähteen alku, silmä, joka aidattu hyvällä salvosaidalla; vesi puuränniä myöten johdatettu ulkopuolelle.⁴⁶ Siitä koko Katshak noutaa tshaju vetensä (melkein kilometrin päässä). Viime vuonna oli uhri. Ei nyt. Näkyvissä |

34. [35.]

ainoastaan 4 kattilansijaa koivuristikkoineen ja väli-aituus. Puissa luita.

Tŋpŋ-vŋr veš joka kolmas vuosi. Paikka vainion kupera joelle viettävä rinne. Yksi tammi, ei muuta. Tänä vuonna on. Uhrieläimet samat. |

⁴¹ Tämä on useamman kylän yhdessä viettämä uhrijuhla, jossa saattoi olla osallistujia kymmenistä kylästä. *Elyn* tarkoittaa udmurttien parissa samojen uhrivelvollisuuksien yhdistämiä kyläkuntia.

⁴² Uhripappi.

⁴³ Sanojen ”hevonen”, ”lehmä”, ”oinas” ja ”hanhia” ylle on kirjoitettu: ”2”.

⁴⁴ Aukeaman vasemmalla sivulla: ”kuten jälkimmäinenkin. Viime vuonna oli.”

⁴⁵ Ylle on kirjoitettu: ”pari”.

⁴⁶ Aukeaman vasemmalla sivulla: ”Pokšur ošmes veš ei ole ollut kauan. [Epäselvä sana] määräyksestä, jonkun onnettomuuden johdosta, perustettu.”

6.

Zor-kuriškon tapahtuu pari kertaa kesässä, kuivan aikaan [sic], kun ei pitkään aikaan ole ollut sadetta. Siinä uhrissa on naisilla pää-osa. Ensin he kastelevat toisiaan joen varella [sic], pukkailevat toisiaan veteen, valelevat ämpäreistä j.n.e. Sitten menevät kotia, pukeutuvat puht. vaatteisiin ja palaavat joelle uhraamaan lihaa процо, масло и молоко⁴⁷ ja rukoilevat Immarilta sadetta. Uhrin toimittaa joku vaimoista, joka siihen kykenee.

Rukoillaan Ильинъ-пророкъ 'ia.⁴⁸

”e-ste ko-zma, bad'd'z immare, šid peštšsa mi Il'a-pagamberleš zor d'uaškom. d'umes näänmes řdaltšiti-val-o-miñ.”⁴⁹ |

7.

Mu křlt'sin'ille,⁵⁰ ”ангелъ”,⁵¹ uhrataan joka kylässä joka kolmas vuosi⁵² musta härkä kyntämättä jätetyllä peltokaistaleella, ei aidattu, ja rukoillaan maan viljavuutta yleensä.⁵³ Uhripappi (”pop”) s.o. sama pappi kuin mēr-vešissä y.m. (on valittava, ei perinnöllinen). (Valitaan se, joka rukoukset osaa.) Apulaiset, jotka teurastaa,⁵⁴ liemen keittää,⁵⁵ ja rahat kokoo.⁵⁶ Tuli on. Luut erityiseen kuoppaan. |

8.

D'ju-křlt'sin'ille⁵⁷ uhrataan keväällä joka vuosi joka kylä erikseen ennen kevätkylvöjä ja rukoillaan kylvöjen, yl. viljan menestymistä. Lamma, hanhi-pari. Tuli. Puuro, liemi. Yksi pappi, kaksi apulaista. Vaimot myös.⁵⁸ |

8. [9.]⁵⁹

Korka-kužo, tuvanhaltia. Hänelle uhraa isäntä joka kolmas vuosi joskus mustan oinaan.⁶⁰ Uhri toimitetaan kellarikerroksessa. Lientä keitetään. Tuleen uhri. Rukoillaan Immarilta häneltä (Kuzolta) onnea asuntopaikalle edeskinpäin. Lihaa ei saa antaa muiden, kuin kotilaisten syötäväksi. – Lähettelee myös sairauksia. |

⁴⁷ Hirssiä, voita ja maitoa.

⁴⁸ Profeetta Eliaa.

⁴⁹ Udmurtinkielisen rukouksen käännös: ’Jumalani, suuri Immar, keittoa valmistaen me pyydämme profeetta Elialta sadetta. Kasvata runsas viljasato. Aamen.’

⁵⁰ Maan hengelle.

⁵¹ Enkeli.

⁵² Tekstin yläpuolelle on kirjoitettu: ”1893 oli”.

⁵³ Aukeaman vasemmalle sivulle on kirjoitettu: ”Mihin aikaan? Epämäär.”, ”Onko tulta? Mihin lihat, luut?” ja ”Vaimot. on.”

⁵⁴ Sanan yllä: ”part'sas”.

⁵⁵ Sanan yllä: ”peštš”.

⁵⁶ Sanan yllä: ”okři-kaltš”.

⁵⁷ Viljan henki.

⁵⁸ Aukeaman vasemmalla sivulla: ”Mitä uhrataan? Tulta? Pappi? Vaimot?”

⁵⁹ Sivunumeroksi on merkitty vahingossa toistamiseen 8.

⁶⁰ Aukeaman vasemmalla sivulla: ”Joka vuosi pitää ainakin kerran luvata uhri (šizññ). Muuten käypi kaikkien uhrien edellä šiziškon.”

9. [10.]

Uhrin kevätkylvön johdosta. Ennen kevätkylvöjä menee jok. talonisäntä kartanolleen, ei kualaan rukoilemaan voimia edessä olevaan työhön (Nimitys: pedlo potšisa kuriškon náánen, rukous leivän kanssa kartanolla). Ei tulta. Syödään ateria kartanolla tuvassa. – Kylvön loputtua uhrataan kualaassa olutta, leipää, voita, ”просо”, говядину, щи,⁶¹ ensin tuleen, sitten voršud-lehville. (Nimitys: kidšs kuriškon, siemen-rukous)⁶² |

10. [11.]

Muistojuhlia kuolleille on kaksi kertaa vuodessa, keväällä heti pääsiäisen jälkeen ja syksyllä, syystöiden loputtua. Jokainen talonisäntä kotonansa. Tuohikupit uunin vierustalla; votj. kynttilät, yksi kutakin muistettavaa kohti. |

11. [12.]

Hautajaiset tapahtuvat samaan tapaan kuin Karlijganissa.⁶³ – Obs! Ikkuna arkussa. Kana teurastetaan. – Haudalla vielä leipää munia uhrataan. Sielläkin kynttilä. – Reki jätetään nurin haudalle. – Hautaajat heittävät vaatteensa jälestäpäin kokonaan. – Portilla leipää?⁶⁴

Kana teurastetaan hautausmaallepäin olevalla kart. kolkalla ennenkuin ruumis ulosviedään. Tuodaan tupaan. Sitte ruumis ulos. Kana keitetään. Jälestäp. syödään. Jos ei kana-uhria, tulee eläimille tauteja.

– Uuninkup. olevat kupit heitetään pominkkojen⁶⁵ jälkeen kylän hautuumaalle vielle portille. Koirat syövät. Aamulla kuppi otetaan takasin. |

12. [13.]

Tel-peri= tuulenhaltia, paha henki. Sille kyläkunta uhraa kesäsaikaan lampaan.⁶⁶ Ei ole määrättyä aikaa. Tapahtuu milloin tarve vaatee [sic] viljavainiolla. Uhripappina on sama, joka mer-veš’issä. |

13. [14.]

Tol-đ’uon, talvi-juomingit, tapahtuvat keskivälissä joulukuuta kotona koti-kuala’ssa. Rukous: tähän asti on hyvin tultu leivän puolesta toimeen; suokoon Immar, että leipä riittää siksi kunnes taas saamme uutta viljaa. |

⁶¹ Hirssiä, naudanlihaa, kaalikeittoa.

⁶² Aukeaman vasemmalla sivulla: ”Vaimot? myös”.

⁶³ Wichmann teki kenttätutkimusta udmurttien parissa Karlyganin kylässä vuonna 1891.

⁶⁴ Aukeaman vasemmalla sivulla: ”Tark. selke?”

⁶⁵ *Pominka* (ven.) on vainajien muistojuhla.

⁶⁶ Aukeaman vasemmalla sivulla: ”Vaimot? Voi olla.”

20. [21.]

(tauti-uhri)

Mudor veš: (1) ur̄s-m. ; 2) šereg-m.)⁶⁷ – Paisetaudin, ajostaudin sattuessa on uhrattava vuohi (mies) tai kili, emä (nainen) erityisellä paikalla, jossa puu, липа, lind;⁶⁸ ~~tuli?~~ – Koko kylälle yht. paikka. Kukin uhraa taudin sattuessa. Yöllä. Pahalle taudin hengelle. ”Mudor kutem.”⁶⁹ Hunajalla pitää voidella paiseita ja sitä myös viedä uhripaikalle. Siellä eläin tapetaan, lihat keitetään, luut maahan (ja hunaja) heitetään. – Kun ei heti voida uhrata koko vuolta niin lihalla t.m.s. luvataan (sizem) vasta uhrata. Uhri ripustetaan lehmuksen oksiin.⁷⁰ |

21. [22.]

(kana-uhri; tauti-uhri)

Kureg-veš. Yöllä. Kenenkään tietämättä. Liha syödään. Kotona. |

22. [23.]

Šed-tur veš (mustan-teeren uhri; tauti-uhri) on kūala-uhri. Jokainen 1 kerran eläissään sen uhraa

”kūala-kužolle” eli voššudille,⁷¹ ensin kotitalonsa,⁷² sitte omassa. Jos ei uhraa, tautteja. Jos ei ole ehtinyt, pitää ”luvata” (piz šiz̄n̄ kulε)⁷³ jauhoja; ripustetaan valkealla pussilla tangolle v.-laudan⁷⁴ viereen. |

23. [24.]

Papisto: Kukin talon-isäntä on perheensä pappi omassa kūalassaan. Ison kualan pappi on tiet. se, jonka talossa iso kuala vanhemmuuden oikeudella on. –

Isoja maanviljelys- ja suku-uhreja varten on täällä kaksi määrättyä pappia (”pop”) eli rukoilijaa. Heillä apulaisia tarpeen mukaan: teurastajia, liemenkeittäjiä y.m., rahankerääjiä j.n.e. –

Lud’in pappi (lud-kužo) on eri mies, jonka virka perinnöllinen. Hällä ei ole muissa uhreissa mitään tekemistä.

– Tietäjällä (~~loitsijalla, velholla~~ tuno’lla), joka voi olla sekä mies että vaimo, |

⁶⁷ Tutkijat ovat nähneet *mudorilla* olevan monta merkitystä. Tällä termillä on saatettu kutsua *kualan* perällä, *voršud*-nurkassa olevia kuusenhavuja ja jumalan idolia. *Mudor* on voinut tarkoittaa myös maailman jokea tai keskipistettä. *Urys-mudorin* merkitys on epäselvä. *Šereg-mudor* voi viitata *kualan* nurkkaan, jossa on *voršud*-hylly, koska *šereg* tarkoittaa nurkkaa.

⁶⁸ Aukeaman vasemmalla sivulla: ”Muualla myös липа?” ja ”Rukous?”

⁶⁹ ’Mudor sai kiinni.’

⁷⁰ Aukeaman vasemmalla sivulla: ”Obs!”

⁷¹ *Voššud* on Kaman-takaisten udmurttien murteella *voršud*.

⁷² Sanan ylle on kirjoitettu: ”isän, äidin”.

⁷³ ’Täytyy luvata jauhoja.’

⁷⁴ Kyseessä on *voršud*-lauta, jonka päällä *voršud*-vakkaa säilytetään. Ks. alaviite 4.

24. [25.]

(Papisto)

ei ole muuta tekemistä uhrien kanssa kuin se, että hän aina määrää uhrieläimen värin. Tietäjä myös taudin sattuessa sanoo, kelle mitäkin on uhrattava. Tietäjät ovat tavallisesti köyhää väkeä ja elävät sillä virallaan. (~~tunot'si, pel'l'äskiis~~ = eri nimityksiä samalle henkilölle).

Pel'l'äskiis on parantaja, ei sama kuin tuno; vedon, on loitsija, vahingollinen.

Tuno on yleensä ihmisten ja jumalien välittäjä. Hän tietää jumalien vihan ja mitä ja milloin pitää uhrata. |

27. [28.]

Vu-murt'ille (myös: vu-päri)⁷⁵ uhrataan munia jos es. veteen pudottua saapi jonkin sairauden. |

28. [29.]

Ñules-murt (myös: ñ.-päri)'ille⁷⁶ uhrataan puunkoloon, pensaikkoon tai yleensä piilopaikkaan metsässä lihaa, jos es. on metsässä säikähtänyt tai sieltä luulee saaneensa taudin. |

29. [30.]

Šures-päri⁷⁷ uhrataan matkalle mennessä suojoja, jotka tuuleen heitetään: ”Syö tuo, elä minua!” |

35. [36.]

Vil' t̄il (uusi tuli) -uhri (koira-uhri ”uudelle tulelle”) kuuluu säilyneen Ст. Варяжь'issa. (Uusi tuli hiotaan клёнъ'ista [Ahorn]⁷⁸; vainion portille olkia; sytytetään; siitä yli hypätään; kuoppa kaivetaan; siinä olkia; koira tapetaan heitetään kuoppaan ja yhdessä olkien kera poltetaan ja peitetään. Kts. Г. А. Аптиевь'in notiisia Изв. Общ. etc. 1891, вып. 3.⁷⁹ Täällä vaan tuli hiotaan, ja sekin vaan kun on huono vuosi; Ei koira-uhria. Vanha tuli kotona sammutetaan joka paikasta (kuten Ст. В:ssakin) ja uudesta tulesta taas aletaan. |

36. [37.]

Aṅa-veš⁸⁰ (pientare-uhri); ensi kylvön uhri keväällä; jok. isäntä erikseen. Ensin muna kaivetaan maahan; sitäpaitse 10-kunta kylvetään pinnalle. Lapset kokoovat; sitten rukoillaan ja munat syödään. |

⁷⁵ Vedenhaltija.

⁷⁶ Metsänhaltija.

⁷⁷ Matkantekoon liittyvä paha henki, jolle on uhrattava, jotta matka sujuisi hyvin.

⁷⁸ 'Vaahtera' venäjäksi ja saksaksi.

⁷⁹ Аптиевь, Г. А. 1891: Из религиозных обычаев вотяков Уфимской губернии, Бирского уезда. – *Известия Общества археологии, истории и этнографии при императорском Казанском университете*. Т. IX. Вып. 3. Казань.

⁸⁰ Tämä uhri on *aṅa kušolle*, joka on pellon haltija.

37. [38.]

îž-veš joka vuosi ruis-laiholla; 2 lammasta (musta ja valkea). tavall. papit. |

38. [39.]

Syntyminen.

Kun lapsi syntyy, keitetään puuroa ja uhrataan luvataan: ”mĭ vetliš-mĭniš tšež”⁸¹ sekä annetaan nimi. Perästä sitten uhrataan ja rukoillaan kaikellaista onnea. |

39. [40.]

Kuolleille.

Joka kolmas vuosi musta härkä vainajille (viime vuonna oli) eräällä niityllä, jossa липа.⁸² Kesällä kesäkuussa ennen kesätöitä. Vaimot myös. Kaikki liha siellä syödään (myös puuroa, lientä). Luut kuoppaan. |

40. [41.]

Pääsiäisviikko.

Viikkoa ennen kerätään pihlajan ja kuusen havuja metsästä ja viedään kotia, asetetaan akkunoihin, seinille, portille, ettei pahat henget tulisi sisään. – Kolme päivää ennen pääsiäistä lapset ensin leikkivät гумноssa⁸³ ja tuovat kotia olkia, jotka kartanolla poltetaan ja yli (kaikki) hyppäävät että puhdistuisivat ympärikulkevista pah. hengistä. |

41. [42.]

mu-kĭl't'sin'ille⁸⁴ myös joka tilan isäntä kerran eläissään jollain peltosarallaan valkean ja mustan oinaan (eri kerroilla) jotta jatkuisi onni viljakasvulle, s.o. jotta m.-k. kulkisi vainiolla. |

⁸¹ 'Me elämme hyvin.'

⁸² Lehmus.

⁸³ Riihessä.

⁸⁴ Maan hengelle.

Liite 1.⁸⁵

1

Hajanaisia muistiinp.Naimiset.

Birskin votjaakeilla vielä tavataan naisen ryöstö. Täkäläisillä tsheremisseillä hyvin tavallista. – Ei saa tyttö mennä naimisiin omaan sukuunsa. – Vaimot vaihtuvat miehestä mieheen kuten kauppatavara. Jos kyllästyy mies vaimoonsa, ajaa pois, mutta vaatii puolet lunnasta (kalım'ista, d'ır-dun'ista) takaisin ja ottaa paremman. Entinen pääsee pian uusiin naimisiin. Jos lapsia, niin pojat jää isän luokse, tytöt seuraa äitiä. – Naapurimme otti hiljakkoin 3ⁿ vaimonsa. |

2

Moniavioisuutta ei tavattane.

Liite 2.⁸⁶Seuraavat suvut⁸⁷ löytyvät Б. Качакъissa

možga
t'suud'd'ja
pil'ga
ž'ıgd'ja
t'sutńa
beđ'd'ja
pěl'ga
bigra
kakśa
d'zumńa
śamńa
poska
ud'd'ja

⁸⁵ Tämä teksti on kirjoitettu vihkon kääntöpuolelle.

⁸⁶ Kirjoitettu pienelle lapulle, joka on vihkon välissä.

⁸⁷ Suvuilla tarkoitetaan *voršud*-sukuryhmiä.

Yrjö Wichmannin valokuvia Bolšoi Katšakista

Kuva 1. Kylää ympäröivää maisemaa. Edustalla ruispelto ja kauempana mäen päällä uhrilehto. (SUK 905:32.)

Kuva 2. Talot ryhmittyvät vierekkäin leveän pääkadun varrelle. (SUK 872:2.)

Kuva 3. Kylän keskellä on silta, joka kulkee Katšakjoen yli. (SUK 905:36.)

Kuva 4. Udmurttilaiseen pihapiiriin kuuluvat talo (*korka*), aitta (*kenos*) ja rukouskota (*kuala*). (SUK 905:37.)

Kuva 5. Kyläläisiä *kualan* edustalla. *Kuala* on hirsirakennus, jossa on maalattia. (SUK 905:38.)

Kuva 6. Talonrakentaminen tapahtui perinteisesti talkoilla (*veme*). (SUK 905:46.)

Kuva 7. Tyttöjä juhlavaatteisiin pukeutuneina. (SUK 905:42.)

Kuva 8. Kunnanvanhin (*staršina*) ja kylänvanhin (*starosta*), joiden avulla Yrjö Wichmann keräsi aineistoa. (SUK 905:34.)

Kuva 9. Toinen *mer vös* -uhrilehdoista. (SUK 905:47.)

Kuva 10. *Mer vös* -uhrin vietto alkoi heinäkuun 2. päivä. Neljä naapurikylää kokoontuivat uhraamaan yhdessä. (SUK 905:48.)

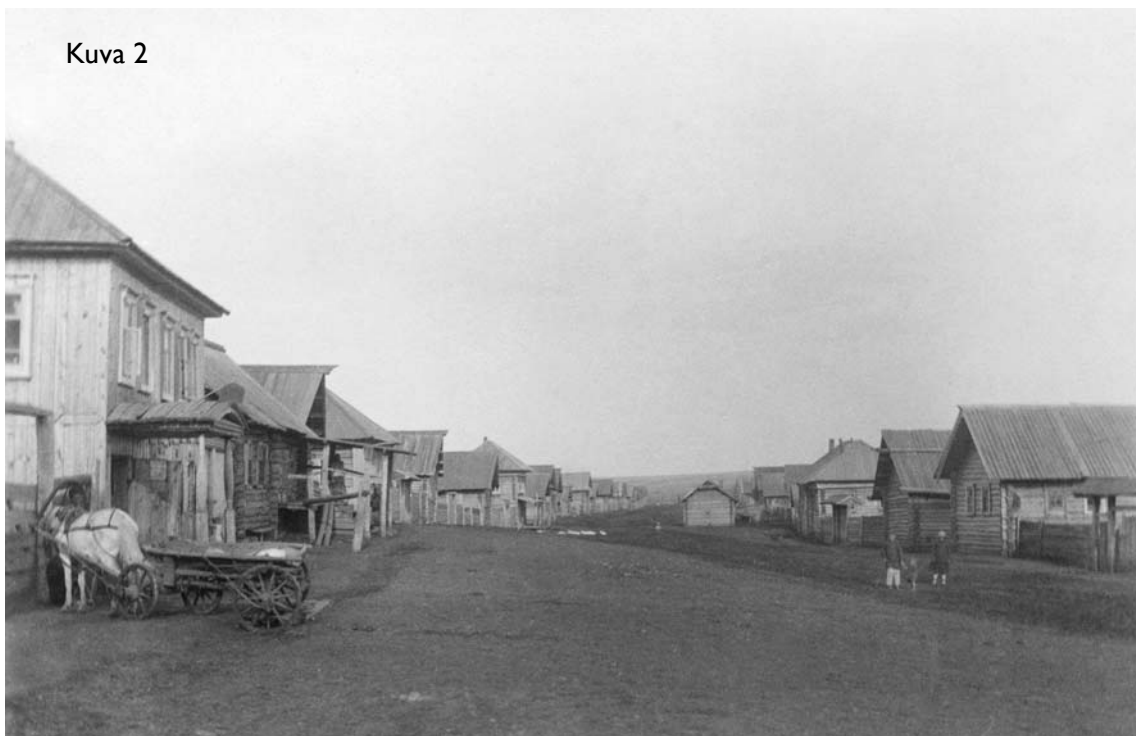
Kuva 11. Pienempi kylän kahdesta *lud*-uhrilehdosta. (SUK 905:51.)

Kuva 12. Uhrilaisuus kylän suuremmassa *ludissa*. (SUK 905:52.)

Kaikki kuvat Yrjö Wichmann 1894. Suomalais-Ugrilainen Seura (Museoviraston kuva-arkisto).

Kuva 2

Kuva 3

Kuva 4

Kuva 5

Kuva 6

Kuva 7

Kuva 8

Kuva 9

Kuva 10

Kuva 11

Kuva 12

Ранус Садиков <kissari@mail.ru>
Центр этнологических исследований Уфимского научного центра РАН
Россия
450076, Республика Башкортостан
г. Уфа
ул. Аксакова, 7

Kirsi Mäkelä <kirsi.makela@helsinki.fi>
Kääriöidenpolku 4 B 46
00820 Helsinki